

ANYAGSZERKEZET VIZSGÁLATOK

Elektronikai technológia és anyagismeret – VIETAB00

Anyagszerkezet vizsgálatok

1

SZERKEZETVIZSGÁLAT SZINTJEI

- Atomi elrendeződés vizsgálata (*röntgendiffrakció, transzmissziós elektronmikroszkóp, atomerő-mikroszkóp*)
- Mikroszerkezet vizsgálata (*pásztázó elektronmikroszkóp, röntgenspektroszkópia*)
- Makroszerkezet vizsgálata (*klasszikus metallográfia – „materialográfia”*)

Szerkezetvizsgálat

2/39

2

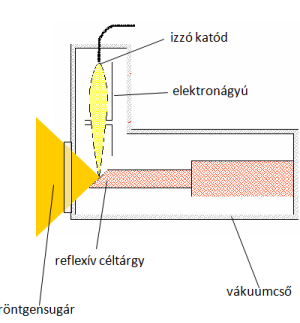

RÖNTGENSUGÁRZÁS KELTÉSE

- Izzókatódos röntgenforrás (elektronok a gyorsítófeszültség hatására a reflexív céltárgyba (anódba) csapódnak, és így röntgensugárzás keletkezik).
- 20-300 kV gyorsítófeszültség

Szerkezetvizsgálat

3/39

3

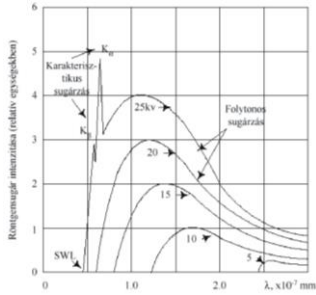

FÉKEZÉSI ÉS KARAKTERISZTIKUS
RÖNTGENSUGÁRZÁS

Fékezési röntgensugárzás:
elektronok fékeződése az atomok
Coulomb-terében.

A gyorsítófeszültség növelésének
hatására csökken a legkisebb
hullámhossz (SWL – Shortest
WaveLength).

Szerkezetvizsgálat

4/39

4

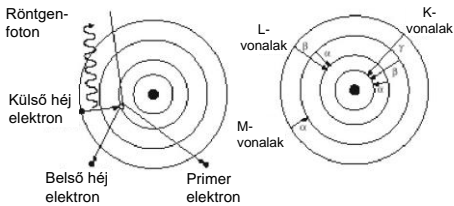

KARAKTERISZTIKUS
RÖNTGENSUGÁRZÁS

Kvantumszámok jelölésmódja	
fizikusok által	vegyészek által
$M_{4,3,2,1}$	3d _{3/2}
$M_{3,2,1}$	3d _{5/2}
$M_{2,1}$	3p _{3/2}
$M_{1,0}$	3p _{1/2}
$M_{0,-1}$	3s _{1/2}
$L_{3,2,1,0}$	2p _{3/2}
$L_{2,1,0}$	2p _{1/2}
$L_{0,-1}$	2s _{1/2}
K	1s _{1/2}

- Belső héj ionizáció (a becsapódó primer elektronok kiütik az anód egy atomjának egy belső elektronját)
- Rekombinálódást követően röntgenfoton kibocsátás (egy külső elektron beugrik a megüresedett helyre, és a két elektronhéj energia-különbségének megfelelő energiájú röntgenfoton emittálódik)

Szerkezetvizsgálat

5/39

5

RÖNTGENSUGÁRZÁS ALKALMAZÁSA

A beeső röntgensugárzás:

- elhajlik a kristályrácsra: *röntgendiffrakció*
- szekunder röntgensugárzást vált ki:
röntgenfluoreszcencián alapuló elemösszetétel-vizsgálat
- különböző abszorpciójú anyagokon intenzitást veszít:
átvilágító röntgenvizsgálat

Szerkezetvizsgálat

6/39

6

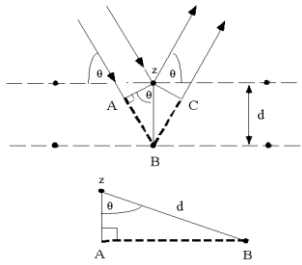

BRAGG-EGYENLET

$$n\lambda = 2d \sin \Theta$$

Egy λ hullámhosszúságú röntgensugárzás az egymástól d távolságra lévő kristálysíkokról Θ szögben verődik vissza, n pozitív egész szám.

Szerkezetvizsgálat

7/39

7

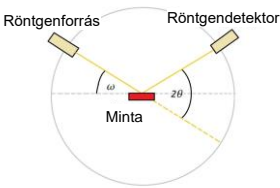

A VISSZAVERŐDÉS SZÖGFÜGGÉSÉNEK DETEKTÁLÁSA - DIFFRAKTOMÉTER

A röntgenforrás és a röntgendetektor szinkronban forog ω szögsebességgel a vízszintesen elhelyezett minta körül, és így detektálják az adott Θ szöghöz tartozó röntgenintenzitást.

Szerkezetvizsgálat

8/39

8

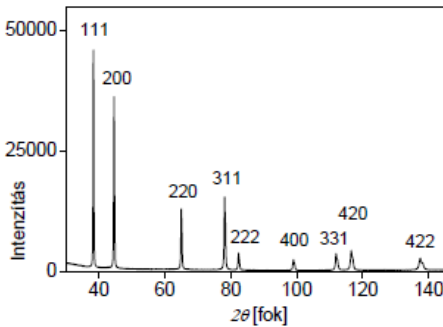

DIFFRAKTOGRAM

Szerkezetvizsgálat

9/39

9

DIFFRAKTOGRAM KIÉRTÉKELÉSE

- JCPDS adatbázis
- ~250 000 kristályos fázis adatai
- A rekordok tartalmazzák a fázisok tulajdonságait, a mért csúcsok indexelését és azok egymáshoz viszonyított intenzitását
- Számítógéppel segített azonosítás

Szerkezetvizsgálat

10/39

10

TRANZMISSZIÓS
ELEKTRONMIKROSKÓP

Felbontóképesség (d): a legkisebb távolság a mintán, amelynek végpontjait az optikai rendszer önálló pontokként képezi le.

$$d = \frac{\lambda}{2n \sin \alpha} \quad \lambda_{\text{fény}} = 360 - 720 \text{ nm} \quad \lambda_{\text{elektron}} = 1 \dots 3 \text{ pm}$$

(n: törésmutató, a: objektívence nyílásszöge) (TEM-re jellemző érték)

Ha fény helyett elektronhullámot használunk a leképzésre, akkor több nagyságrenddel nagyobb felbontóképességet érhetünk el.

Szerkezetvizsgálat

11/39

11

TRANZMISSZIÓS
ELEKTRONMIKROSKÓP

Szerkezetvizsgálat

12/39

12

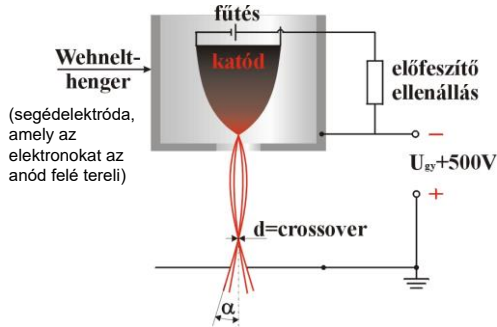

A TERMOEMISSZIÓS ELEKTRONÁGYÚ FELÉPÍTÉSE

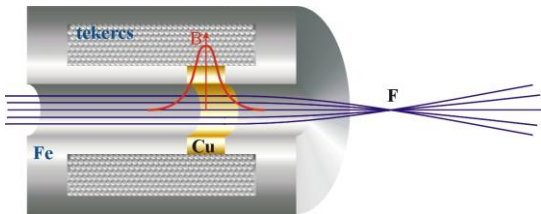
Szerkezetvizsgálat

13/39

13

ELEKTROMÁGNESES LENCSÉK

- Lorentz-törvény: $\vec{F} = -q \cdot (\vec{E} + \vec{v} \times \vec{B})$

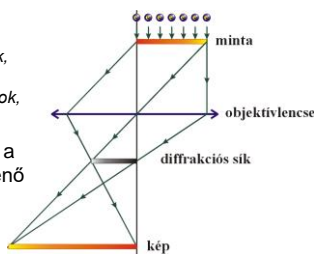
Szerkezetvizsgálat

14/39

14

A TRANSMISSZIÓS ELEKTRONMIKROSKÓP ÜZEMMÓDJAI

- Képkötés – a képsíkban megjelenő kép továbbnagyítása (szemcsék, szemcsehatárok, kristályhibák, diszlokációs szerkezet, kiválások, inhomogenitások)
- Elektrondiffrakciós ábra – a diffrakciós síkban megjelenő kép továbbnagyítása (kristályszerkezet, kristálytani orientáció)

Szerkezetvizsgálat

15/39

15

MINTAELŐKÉSZÍTÉS

- Vékony ($d_{\text{max}}=100\text{ nm!}$) mintára van szükség, hogy az elektronnyaláb kellő intenzitással tudjon rajta áthaladni
- Elektrolitos maratás, jet-módszer
- Mintavétel helye bizonytalan

Szerkezetvizsgálat

16/39

16

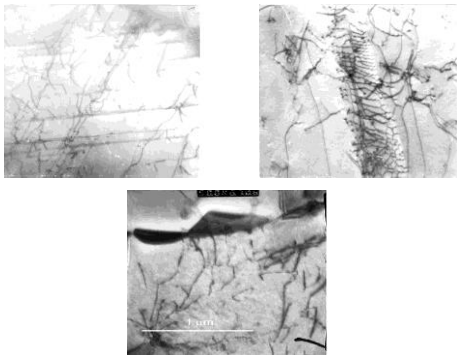

DISZLOKÁCIÓS SZERKEZET

Szerkezetvizsgálat

17/39

17

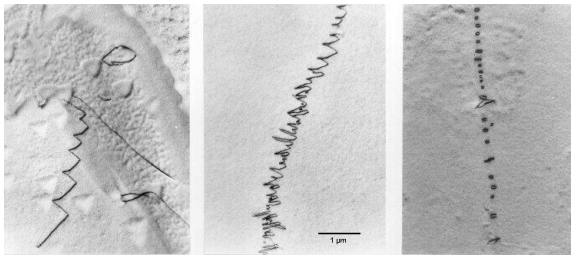

DISZLOKÁCIÓK

Diszlokáció-hurkok létrejötte

Szerkezetvizsgálat

18/39

18

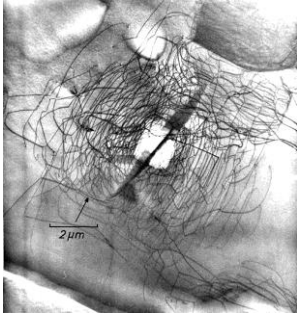

DISZLOKÁCIÓK

Tranzisztor emittére egy monolit IC felszínén.

Mechanikai behatás.

Mikrorepedés kialakulása.

A fellépő mechanikus feszültség következtében diszlokációk keletkeztek.

Szerkezetvizsgálat

19/39

19

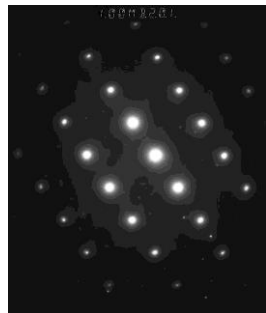

ELEKTRONDIFFRAKCIÓS ÁBRA

Az elektronnyalábnak a vizsgált minta egyes kristálysíkjain történő reflexiója következtében a diffrakciós síkban egy pontszerű ábra jelenik meg, ahol az egyes pontok helyzetéből következtetni lehet a kristály típusára és orientációjára.

Szerkezetvizsgálat

20/39

20

PÁSZTÁZÓ ELEKTRONMIKROSKÓP

- Jól fókuszált (0,5-50 nm) elektronnyaláb
- Szinkronizált pásztázás a minta felületén és a képalkotó egységen (monitoron)
- Képalkotás: a minta felületéről kilépő válaszjelek intenzitásával moduláljuk a monitor képpontjainak fényességét

Szerkezetvizsgálat

21/39

21

VÁLASZJELEK

- Visszaszórt elektronok
- Szekunder elektronok
- Karakterisztikus röntgensugárzás
- Fény
- Hő
- Mintaáram

Szerkezetvizsgálat

22/39

22

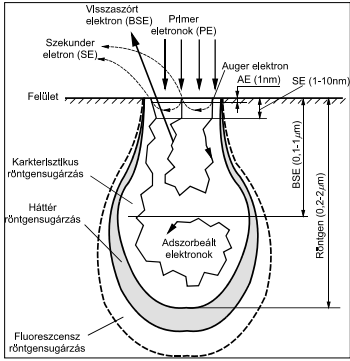

ELEKTRON-ANYAG KÖLCSÖNHATÁS

Szerkezetvizsgálat

23/39

23

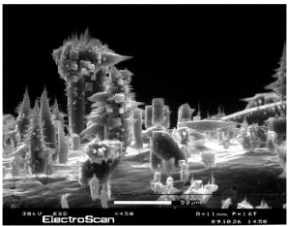

MÉLYSÉGÉLESSÉG

A pásztázó elektronmikroszkópnak rendkívül jó a mélységélessége.

Szerkezetvizsgálat

24/39

24

VÁKUUM SZEREPE

- Szénhidrogének krakkolódása
- Gázatomok ionizációja – katód károsodása
- Elektronok szabad úthosszának növelése

Szerkezetvizsgálat

25/39

25

TÖLTŐDÉS, FÉMBEVONÁS

- Elektromosan nem vezető minták feltöltődnek
- Vékonyréteg fémbevonás (Au, Ag, Pd)
- Szénbevonás gőzöléssel (flash-gőzölés)
- Kisvákuum üzemmód (bejuttatott vízmolekulák semlegesítik a negatív töltést)

Szerkezetvizsgálat

26/39

26

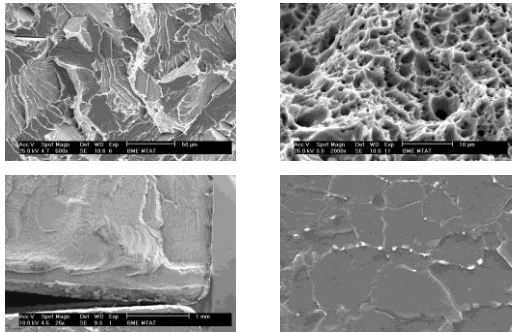

SEM-VIZSGÁLATOK I. TÖRETFELÜLETEK

Szerkezetvizsgálat

27/39

27

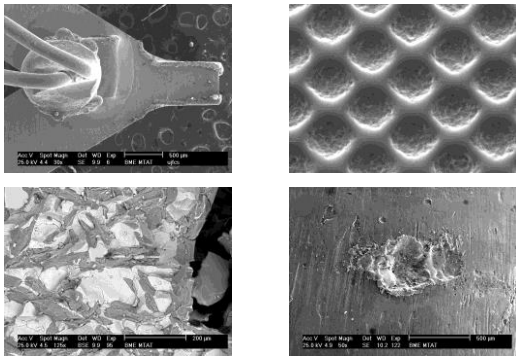

SEM-VIZSGÁLATOK II. ÉRDEKESSÉGEK

Szerkezetvizsgálat

28/39

28

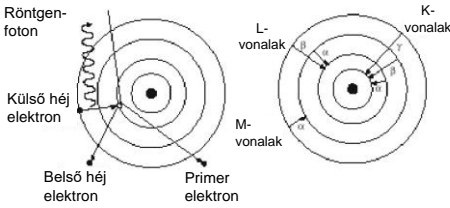

ELEKTRONSUGARAS MIKROANALÍZIS

- Belső héj ionizáció (a becsapódó primer elektronok kiütik az anód egy atomjának egy belső elektronját)
- Rekombinálódást követően röntgenfoton kibocsátás (egy külső elektron beugrik a megüresedett helyre, és a két elektronhéj energia-különbségének megfelelő energiájú röntgenfoton emittálódik)

Szerkezetvizsgálat

29/39

29

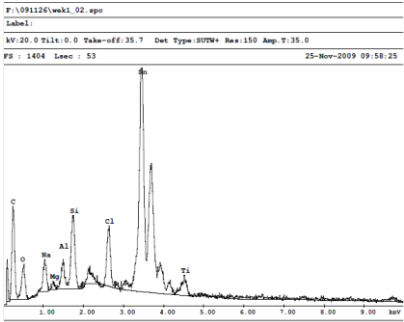

ENERGIA-DISZPERZÍV RÖNTGEN-SPEKTRUM

Szerkezetvizsgálat

30/39

30

ANYAGSZERKEZET VIZSGÁLATOK

OPTIKAI MIKROSKÓPOS VIZSGÁLAT CÉLJA

- fázisok elkülönítése
- szemcsék mérete, alakja, ezek eloszlása
- hibák (repedések, üregek, korrózió, stb.)
- vizsgálható mérettartomány: 0,5 mm-től felfelé

Szerkezetvizsgálat

31/39

31

OPTIKAI MIKROSKÓP

Szerkezetvizsgálat

32/39

32

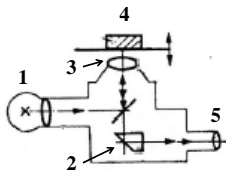

OPTIKAI MIKROSKÓP

Reflexiós megvilágítás, mivel a vastag fémes minták nem világíthatók át, így a mintáról visszaverődő fénnel alkotunk képet. A fényforrás (1) fénye egy plánpárhuzal üveglemez (2) segítségével áthalad az objektívlencsén (3). A mintáról (4) visszaverődő fényből az OL képet alkot, amely az okulárlencsén (5) jut el a megfigyelőhöz.

Szerkezetvizsgálat

33/39

33

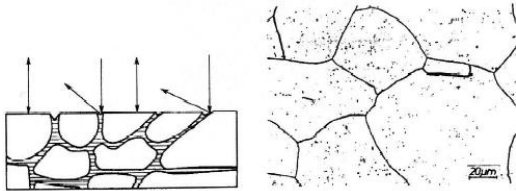

MARATÁS HATÁSA

Homogén, irányfüggetlen marószér, árkot mar a szemcsehatárok mentén.

Szerkezetvizsgálat

34/39

34

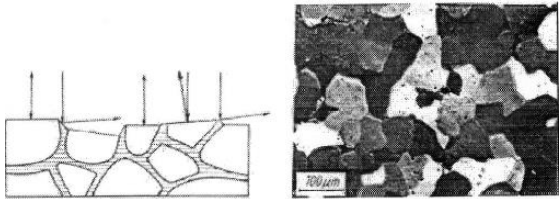

MARATÁS HATÁSA

Homogén, irányfüggő marószér, a szemcsék felületeinek síkját változtatja meg, így a különböző szemcsék különböző irányba szórják a fényt – diszlokált reflexió.

Szerkezetvizsgálat

35/39

35

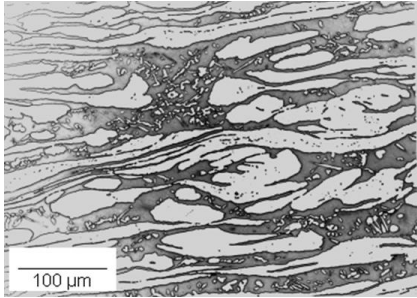

MARATÁS HATÁSA

Heterogén marószér

Szerkezetvizsgálat

36/39

36

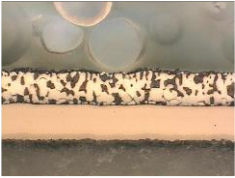

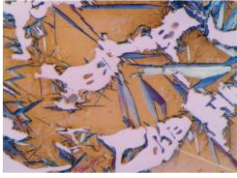

ANYAGSZERKEZET VIZSGÁLATOK

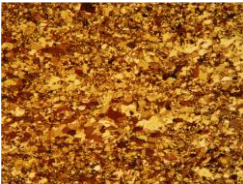
PÉLDA

- Rétegfelépítés
- Rétegvastagság

- Szerkezeti felépítés

- Deformálódás mértéke/
lágylítás

Szerkezetvizsgálat 37/39

37

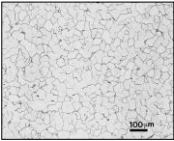

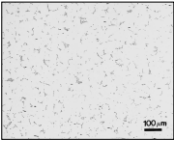

MARATÓ OLDATOK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

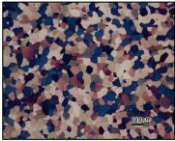
Ferrites acél

3% Nital
Ferritszemcsehatárokat és cementitot emel ki

4% Pikral
Cementitot emel ki

Beraha
Szemcsefelületeket színezi a kristallográfiai szemcsebeállítástól függően

Szerkezetvizsgálat 38/39

38

MARATÓ OLDATOK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Hegesztési varrat Hbz* Bázis

A varratot 3%-os Nitallal maratták (fent), ez kívánnivalókat hagy maga után.

Ezzel szemben a Klemml szerinti marató anyag (lent) jó kontrasztot mutat. A hőbeáramlási zóna és a bázisanyag nagyon erős elhatárolódása látszik. (A_{c1} hőmérséklet).

*Hőbeáramlási zóna

Szerkezetvizsgálat 39/39

39
